

Qo'qon DPI

**ILMIY
XABARLAR**

ISSN: 3030-3958

№ 8/2025

ЗУЛЛИСОНАЙН ШОИР - АМИР УМАРХОННИНГ ТОЖИК ТИЛИДАГИ АСАРЛАРИДА УСЛУБИЙ ВА БАДИИЙ ИЗЛАНИШЛАР

Ҳикмат Ҳикматов

Чирчиқ давлат педагогика университети катта ўқитувчиси

Электрон почта: hikmatovhikmat1973@gmail.com

Аннотатсия. Айтиш керакки, мумтоз адабиёт намояндалари бўлган буюк шоирларнинг шеърлари юксак маъно, янги мазмун билан безаниш билан бирга, бадиий зеб-зийнат орқали ҳам янгича иборалар касб этиб, ўзгача гўзаллик, тароват касб этади. Улар ўз ўқувчиларининг диди ва билимига ҳам катта таъсир кўрсатади. Шу ўринда мазмун ва бадиий шакл қўшилса, тўлиқ адабиёт яратиш мумкин.

Калит сўзлар: калом, мавзу, дўстлар, ҳикмат, анъана, нисбат, индивидуаллик, боғланиш, шиор, фикр, мазмун, таъсир, таҳлил, жанр.

Аннотация. Следует сказать, что стихотворения великих поэтов, представителей классической литературы, не только наполняются высоким смыслом и новым содержанием, но и приобретают новые выражения посредством художественного оформления, приобретают новую красоту и свежесть. Они также оказывают большое влияние на вкусы и знания своих учеников. Здесь, если объединить содержание и художественную форму, можно создать целостную литературу.

Ключевые слова: слово, тема, друзья, мудрость, традиция, пропорция, индивидуальность, связь, девиз, идея, воздействие, анализ, жанр.

Annotation. It should be said that the poems of great poets, who are representatives of classical literature, are not only decorated with high meaning and new content, but also acquire new expressions through artistic embellishment, acquiring new beauty and freshness. They also have a great influence on the taste and knowledge of their readers. Here, if content and artistic form are combined, it is possible to create complete literature.

Key words: Word, theme, friends, wisdom, tradition, proportion, individuality, connection, motto, idea, direction, content, impact, analysis, genre.

Шуни таъкидлаш керакки, нутқ инсонга таъсир эта оладиган, яъни тўғри йўлга бошловчи бўладиган тарзда яратилиши керак.

Бадиий ифоданинг кенг қўлланилишини мумтоз ва замонавий шоирларнинг бутун ижодида кузатиш мумкин. Дарҳақиқат, атоқли зуллисонайн адиблардан бири Амир Умархоннинг шеърларига назар ташлайдиган бўлсак, бадиий санъат ва маънавият

санъатлари, жумладан, ташбеҳ, ўхшатиш, мурожаат, савол-жавоб, муболаға, киноя, таъриф, тавсиф, диагностика кабиларнинг бой асарлари намунаси сифатида кенг қўлланилганига бевосита гувоҳ бўламиз. Айтиш жоизки, Амир Умархон ҳар икки тилда – тожик ва ўзбек тилларида бадий санъатлардан деярли тенг фойдаланган.

Бадий санъат турларидан савол-жавоб санъати ўзига хос талаблари билан алоҳида хусусиятларга эга. Бу борада зуллисонайн шоир шеърятини ҳам уни қўлланишдан холи эмас. Амир Умархон ижодида савол-жавоб санъати унинг айрим мисраларида яққол намоён бўлади. Бу санъат шоирнинг ички туйғуларини ифодалашда яхши восита бўлиб, нозик мантиқ ва аниқлик билан фойдаланилган ва шеърда ўз мақсадига етишга арзигулли хизмат қилган. Амир Умархон қиссаларида савол-жавоб санъати икки хилда қўлланган. Биринчидан, шоир айрим ғазалларида ўз мақсад ва ниятларини шу санъат орқали ифодалайди. Бундай ҳолатлар бир мисра ёки уч-тўрт мисрада учрайди. Жумладан, “Бурд дил аз дасти ман он санами дилфиреб” (кўнглимни мендан олиб кети ул санам) мисраси билан бошланган ғазалда иккинчи байтда савол-жавоб санъати қўлланиб, шоирнинг кейинги фикр ва мулоҳазалари шу орқали ифодаланади:

Гуфтамиш: Аз ҳаҷри ту сўхтам, эй дилрабо,

Гуфт: Туро васли ман шод кунад анқариб. (2: 28)

(Таржима: дедим: сенинг ҳажрингдан куйиб кетдим, эй дилрабо, деди: сенга мени васлим яқинда шод этур)

Адабиётшуносликда кенг тарқалган санъат тури бўлмиш тачнис санъати Амир Умархон шеърятини ҳам яққол намоён бўлади. Яна шуни айтиш керакки, Амирий шеърятини бадий ифоданинг бу тури Шайх Камол Хўжандий диди ва истеъдоди таъсиридадир. Кейинги ғазалида у ўз тилини ранг-баранг қилиш учун оғзаки жинсдан фойдаланган. Чунончи, қуйидаги байтдаги “хумор” (роҳат) ва “хум ор” (хум ни олиб кел) сўзлари асосий араб ёзувида бир хил бўлса-да, шоирнинг сўзлашув услубида турли маъноларда ифодаланган.

Набвод дигарам тоқати хамёза кашидан,

Хум ор, ки бетобиям аз дарди хумор аст. (2: 43)

(Таржима: шохидларга сенинг абруйинг кўп ситамдир, асирларга эса, маст наргисинг кўп жафодир).

Амир Умархон ижодида аллегория (ташбеҳ, ўхшатиш) санъати алоҳида ўрин тутди. У бу санъат туридан ҳам тожик, ҳам ўзбек шеърятини кенг фойдаланган ва бу санъат унинг барча асарларида мавжуд десак хато бўлмайди. Мумтоз адабиётимизда метафора санъати ўхшатиш санъатидан кейинги ўринда туради. Чунки мана шу санъат орқали нотиклар ўзларининг юксак маҳоратини намоён этадилар. Таъкидлаш жоизки, адабиётда метафора бир сўз ўрнида қўлланилган бадий санъат тури ҳисобланади. Масалан, “Девони Амирий”дан мажоз санъати мазмунида қўлланган кўплаб мисолларни келтириш мумкин. Бу байтда шоир “кўз”ни маст наргисга ўхшатади:

Бо шаҳидон теги абруи ту шодоб дар ситам,

Бо асирон наргиси масти ту саршори чафо. (2: 14)

(Таржима: шоҳидларга сенинг абруйинг кўп ситамдир, асирларга эса, маст наргисинг кўп жафодир).

Амирий шеъриятида яққол кўзга ташланадиган яна бир бадиий услуб тазод, яъни қарама-қаршиликдир. Бу санъатлар икки фикр қарама-қарши қўйиладиган, бошқача айтганда, икки шахс ёки икки нарсанинг сифат ва хусусиятлари қиёсий жиҳатдан қарама-қарши қўйиладиган бадиий ифода воситаларидан энг самаралиси ҳисобланади. Масалан, у бир сатр ёки мисра ичидаги фикрни ифодалаш учун икки қарама-қарши сўз ишлатган. Жумладан, қуйидаги байтда “гиребон” (ёқа) ва “доман” (юбка) сўзлари бир-бирига қарама-қарши қўлланиб, нозик маъно ҳосил қилган.

***Ту бо тавқи вафо нозиву ман бо дидаи гирён,
Туро гул дар гиребону маро дар доман, эй қумрӣ. (2: 237)***

(Таржима: сен вафо тавқи билан хурсанд бўлсанг, мен дидагирёнман, сенда гул гирибонингда бўлса, мени домонимда қумрий).

Амир Умархон икки тилда –тожик ва ўзбек тилларида сўзлашувчи бўлганлиги сабабли унинг асарларида тилларнинг таъсири яққол кўзга ташланади. У ўзининг тожик тилидаги асарларида асосан Камол Хўжандий, Жомий, Бедилга эргашган бўлса, ўзбекча асарларида А.Навоий, Лутфий, Фузулийга эргашган.

Хулоса ўрнида шуни айтиш кифояки, зуллисонин адиб Амир Умархон ўз шеъриятида қарама-қаршилик ва қарама-қаршилик, ташбеҳ, ўхшатиш, ташбеҳ, ташбеҳ, такрор, савол-жавоб, муболаға каби турли санъатлардан кенг ва мўл-кўл фойдаланган ва шу орқали асарларининг бадиий сифатини оширган. Оғзаки ва маънавий метафораларнинг қўлланилиши унинг бадиий жиҳатини юксалтириш, шоир нутқини таъсирли ва мақбул қилиш имконини берди. Унинг икки тилда ижод қилгани, мана шундай олижаноб ва олижаноб шеърлар яратгани Амир Умархоннинг бундай материал яратишда юксак нотиклик маҳоратига ега бўлганлиги, форс, тожик, ўзбек адабиётини бойитишга муносиб ҳисса қўшганидан далолат беради. Шунинг учун ҳам унинг асарлари бугунги кунда ҳам ўрта мактаб дарсликларига, ҳам Ўзбекистон ва Тожикистон олий ўқув юртлари ўқув қўлланмаларига киритилган ва ўқитилмоқда.

АДАБИЁТЛАР:

1. Қайюмов, П. (Пўлотжон Қайюми) Тазкираи Қайюмий / Пўлотжон Қайюми - Нашрга тайёрловчи Азиз Қайюмов.- Тошкент, 1998.

2. Амирӣ. Девон. Нусхаи хаттии Китобхонаи Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, тақти рақаами 11/92.-220 с.

3. Амирӣ. Девон. Нусхаи хаттии Китобхонаи Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҳти рақами 11/92.
3. Амирӣ. Девон/ Амирӣ - ба забони форсӣ. - Истамбул, чопи сангӣ, соли 1299 ҳичрӣ.
4. Воеҳ, Қорӣ Раҳматуллоҳ. Тухфат-ул-аҳбоб фи тазкират-ил-асҳоб. /Матни интиқодӣ бо муқаддима ва тасҳеҳи Асғари Ҷонфидо. Зери назари Абдулғанӣ Мирзоев. - Душанбе: Дониш, 1977.
5. Зоҳидов В. Ўзбек адабиёти тарихидан: китоби дарсӣ / Воҳид Зоҳидов. -Тошканд, 1961.
6. Қаюмов А. Қўқон тарихи ва адабиёти. - Т. 1. / А.Қаюмов. – Тошканд, 1998.
8. Қаюмов А. Қўқон тарихи ва адабиёти. - Т. 2. / А.Қаюмов. – Тошканд, 1998.
9. Брагинский И. С. Из истории таджикской и персидской литературы / И.С.Брагинский. - Москва: Наука, 1972.
10. Ҳикмат Султонович Ҳикматов. ЯК НАЗАР БА НАМУНАҲОИ АШЪОРИ ДУЗАБОНА ДАР АДАБИЁТИ БАДЕИИ АСРҲОИ XVII-XIX. Academic Research in Educational Sciences Volume 4 | Issue 8 | 2023. ISSN: 2181-1385 ISI: 0,967 | Cite-Factor: 0,89 | SIS: 1,9 | ASI: 1,3 | SJIF: 5,771 | UIF: 6,1.

Sherdjanova Sevara Qahramanovna	
“STROFA TUSHUNCHASINING POETIK KATEGORIYA SIFATIDAGI O‘RNI” <i>Jurayeva Nazokat Gulmuradovna</i>	1412
JAHON TILSHUNOSLIGIDA MODAL-KO‘MAKCHILARNING TAHLIL USULLARI <i>Sultanova Umidaxan Matkarimovna</i>	1418
TILSHUNOSLIKDA DINIY DISKURSNING O‘RGANILISH MASALALARI <i>Azimov Akbarjon Niyozidin o‘g‘li</i>	1423
“ULISS” VA “KAPALAKLAR O‘YINI” ROMANLARI SYUJETINING O‘ZIGA XOSLIGI <i>To‘ychiyeva Laylo</i>	1428
O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TABRIK MATNLARINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI <i>Xudoyberdiyeva Nargiza</i>	1432
A'ROF SURASIDAGI IT METAFORASI (7:175-176) <i>Qurbonova Gulmera</i>	1436
A SEMANTIC AND CULTURAL ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK NAMES <i>Jalilova Yodgora Abdirasil qizi</i>	1441
SOMATIK FRAZELOGIZMLARNING LEKSIK-GRAMMATIK XUSUSIYATLARI (tarjima asarlarda) <i>Zuhra Tursinaliyevna Jabborova</i>	1446
РУССКИЙ И УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫКИ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДЕРИВАЦИЯ СЛОВСОЧЕТАНИЙ И ПРОБЛЕМЫ ЭТИМОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА <i>Хамидова Хушноза, Азизова Дильфуза</i>	1451
ИБРОЙИМ ЮСУПОВ АСАРЛАРИДА ПЕДАГОГ ОБРАЗИ <i>Бийбижамал Жадигерова</i>	1456
T.ZULFIQOROVNING AFORISTIK ADABIYOTI POETIKASI HAQIDA <i>Madyarova Nasiba Adhamovna</i>	1462
TIBBIY DISKURSNING NAZARIY ASOSLARI VA UMUMIY TAVSIFI <i>Isroilova D.I</i>	1469
ЧЕМ ОТЛИЧАЮТСЯ ПРЕСС-ЦЕНТРЫ ОТ ПРЕСС-СЛУЖБ <i>Файзулла Муминов</i>	1475
LEKSIKOGRAFIYADA MAVZULASHTIRILGAN LUGATLAR: ILMIY NAZARIY ASOSLAR VA TASNIFLAR <i>Alisherova Shahnoza Asqarovna</i>	1481
СПЕЦИФИКА ПРОЦЕССА ЗАИМСТВОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ IT В РУССКОМ ЯЗЫКЕ. <i>Амонова Дилнозахон</i>	1486
ТАСАВВУФДА САФАР- ҚАЛБ САФАРИ <i>Шахноза Олтибой кизи Каримова</i>	1492
ЗУЛЛИСОНАЙН ШОИР - АМИР УМАРХОННИНГ ТОЖИК ТИЛИДАГИ АСАРЛАРИДА УСЛУБИЙ ВА БАДИИЙ ИЗЛАНИШЛАР <i>Ҳикмат Ҳикматов</i>	1500
ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ЖАНРА ТРАГЕДИИ: ОТ КЛАССИЧЕСКИХ КОРНЕЙ ДО СОВРЕМЕННЫХ ИНТЕРПРЕТАЦИЙ <i>Ахророва Манзура Шавкатовна</i>	1504